

DANMARKSHISTORIEN.DK'S E-BØGER

Efter den kolde krig 1989-2008

Forfatter: Søren Hein Rasmussen
og danmarkshistorien.dk

Efter den kolde krig

1989-2008

Forfatter: Søren Hein Rasmussen og danmarkshistorien.dk

Denne interaktive e-bog er en del af en serie på i alt 12 e-bøger, der omhandler Danmarks historie fra vikingetiden og frem til i dag. Bogen her handler om tiden efter afslutningen af den kolde krig. Ud over at læse om selve perioden kan du finde billeder, video og historiske kilder og teste din viden i en quiz. Afslutningsvis finder du en liste med forslag til videre læsning om emnet.

Alle 12 bøger i serien udgives af formidlingsprojektet danmarkshistorien.dk, der hører under Institut for Kultur og Samfund ved Aarhus Universitet, og er udarbejdet på baggrund af materiale fra hjemmesiden.

© 2014 Forfatteren og danmarkshistorien.dk, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet.

Redaktion: Lene Elmegaard Bladt, knowMore.

Udgivet med støtte fra Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond.

ISBN: 978-87-93269-06-4

Indledning

Fra slutningen af 1980'erne indtraf der forandringer af politisk såvel som af teknologisk og organisatorisk karakter, som fik dybtgående betydning for det danske samfund, og som virkede på tværs af skiftende regeringer. Internationale forhold blev vigtigere, og nye kommunikationsteknologier slog igennem.

EF blev til EU. Velfærdsstatens skattefinansierede fundament forblev uændret, men den gennemgik moderniseringer, og der var et stærkt politisk pres for at reducere dens omkostninger. Erhvervsudviklingen var kendetegnet ved vækst i de erhverv, der leverede højt specialiserede og forædlede produkter og ved stærk vækst i de informationsteknologiske brancher. De stærkeste byområder blev yderligere styrket - især København gennemgik en omfattende modernisering. Der skete en stærk koncentration af mange virksomheder, landbrug, offentlige serviceinstitutioner og offentlige administrative enheder. Leveforhold og

befolkningssammensætning blev stærkt ændret. Inden for kulturlivet markerede især filmproduktionen sig med mange frembringelser, som påkaldte sig stor opmærksomhed i både ind- og udland.

Tiltro til fri markedsøkonomi som både vækst- og reguleringsmotor blev forstærket, især efter 2001, og blev i stigende grad udgangspunktet for vigtige politiske beslutninger. Den internationale finanskrisen og de økonomiske tilbageslag i slutningen af 2008 vil måske vise sig så omfattende, at både denne tiltro og samfundets økonomiske og sociale udvikling tager en ny retning.

International påvirkning

En vigtig international forandring af betydning for Danmark var revolutionerne i flere kommunistisk regerede østeuropæiske lande i efteråret 1989 og foråret 1990, som blev begyndelsen til enden for Warszawapagten. DDR brød sammen, da landets regering den 9. november 1989 åbnede for borgernes frie adgang til Vestberlin. Mindre end et år efter var DDR indlemmet i Forbundsrepublikken Tyskland. Tilsammen med nedrustningsaftalerne mellem USA og Sovjetunionen betød det, at den kolde krig sluttede. Officielt skete det på et møde i Konferencen om Europæisk Sikkerhed og Samarbejde (CSCE) i København i december 1990. I efteråret 1991 brød også Sovjetunionen sammen og hermed også endegyldigt den kommunistiske ideologi som et betydende fænomen. Herefter var USA verdens eneste supermagt. Blandt andet som svar på den ændrede magtbalance i Europa søgte EF's medlemslande at binde sig tættere

sammen. I december 1991 forhandlede de sig derfor frem til Traktaten om Den Europæiske Union, bedre kendt som Maastricht-traktaten, der i forhold til Den Europæiske Fælles Akt af 1986 yderligere ville betyde en udvidelse af EF's samarbejdsområder samt skabe mere bindende rammer for disse. Det blev markeret ved navneforandringen til Den Europæiske Union (EU).

Vigtigst i Maastricht-traktaten var indførelsen af en Økonomisk og Monetær Union (ØMU), som skulle være et omfattende samarbejde om den økonomiske politik mellem EF-landene til sikring af prisstabilitet, balance i de offentlige finanser, en stabil og lav rente samt stabile valutaer. ØMU'en skulle indføres i tre faser, hvoraf den sidste var indførelsen af en fælles valuta styret af en fælles europæisk centralbank. I forbindelse hermed skulle der også indgås et

udfarende end hidtil og blev derfor karakteriseret som "aktiv internationalisme". Den aktive internationalisme havde i 1990'erne som mål at fremme global sikkerhed, sikre demokrati og menneskerettigheder, skabe global økonomisk og social udvikling samt gøre denne økologisk bæredygtig. Fra 2001 blev den i stigende grad begrundet i kamp mod terrorisme. Som en konsekvens af de nye globale styrkeforhold lå Danmark i de konkrete udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål oftest meget tæt på USA.

Der indtraf en skærpelse af den internationale konkurrence og de politiske ønsker om liberalisering af verdenshandelen, og nyliberalistisk økonomisk teori blev styrket. Det ledte til oprettelsen af World Trade Organization (WTO) i 1995, men allerede forinden var friheden for samhandel, kapitalbevægelser og investeringer mellem landene blevet forøget. I Danmark rustede det store erhvervsliv sig gennem omfattende firmafusioner fra 1989, og bevægelsen i retning af større virksomheder og kapitalkoncentration blev yderligere hjulpet på vej gennem privatisering af flere store statslige virksomheder.

Informationssamfundet

Perioden bød på vidtgående teknologiske forandringer, som satte sig dybe spor i både arbejdslivet og fritiden. Blandt de vigtigste var informationsteknologien og kommunikationsteknologien. Digital teknologi blev indbygget i en lang række redskaber og apparater spændende fra biler over håndværktøj til legetøj. Mest synlige blev de personlige computere, især efter at Microsoft i 1991 med sit brugervenlige Windows-system satte en fælles standard for næsten hele markedet. I 2000 havde 80% af alle 16-74-årige danskere adgang til en computer enten i hjemmet eller på arbejde, hvortil kom adgang på de offentlige biblioteker. På arbejdspladserne kunne en lang række opgaver nu løses bedre og billigere.

I hjemmet var underholdning sikkert en hovedmotivation for indkøb af computere. Salg af computerspil tog i hvert fald hurtigt et meget stort omfang, op mod år 2000 også film på DVD. Hertil kom

mere hobbybetonede sysler som for eksempel slægtsforskning. Men også 'nyttige' sysler som tekstbehandling til privat brug, budgetlægning, kalenderføring mv. blev populære. Med fremkomsten af CD-ROM i begyndelsen af 1990'erne blev det muligt at benytte større opslagsværker - ofte med både megen grafik og animation. Introduktionen af internettets grafiske brugerflade www i 1993 gjorde computerne endnu mere anvendelige og populære i tiden herefter. I 2004 havde tre ud af fire private husstande og næsten alle virksomheder adgang til internettet, og den offentlige sektor var tilsvarende hurtigt ude. Danmark var blevet et samfund, hvor næsten alle havde umiddelbar adgang til en overvældende mængde informationer.

Med internettet kom nye kommunikationsformer som email og chatsider. Med udviklingen i telekommunikation blev mobiltelefonen tilsvarende

stærkt udviklet. Også her blev der udviklet nye kommunikationsformer, fx SMS. TV udviklede sig tilsvarende eksplosivt i takt med forbedringer i satellit- og kabelfremføring, således at de tv-kanaler, som alle danskere kunne få mulighed for at modtage, steg fra to i 1988 til typisk omkring 40 i 2005.

Bioteknologi og genmodifikation var andre områder, hvor afgørende internationale teknologiske gennembrud blev gjort, som også fik stor betydning i Danmark. Som tilfældet var for de øvrige forandringer i omverdenen, var udviklingen også på de teknologiske områder stærkt støttet af politiske initiativer.

Den stærke teknologiske udvikling nødvendiggjorde i mange brancher kommunikation på et meget højt vidensniveau. Uddannelse og forskning fik forøget betydning. Igennem 1990'erne steg det generelle uddannelsesniveau med 37%, og dansk forskning lå i mange henseender i international topklasse. Det kneb dog med at få tilført de nødvendige midler til at fastholde de fine placeringer. Efter 2001 blev der tilført færre midler til områderne. I forhold til udlandet tabte Danmark terræn inden for både uddannelse og forskning, og på visse områder skete der endda et

absolut fald. Andelen af en ungdomsårgang, som ikke fik nogen form for uddannelse, var stigende. En målsætning om at nå til at bruge 3% af BNP på forskning i 2010 syntes stadig i 2008 uopnåelig.

Kulturliv i 1990'erne

Populærkulturelle produkter fra især USA og England kom til at præge de nye elektroniske medier, og det smittede også af på danske kunstudøvere. Engelsk som sprog blev endnu mere dominerende end i tidligere årtier, og målbevidste satsninger på et internationalt marked fra såvel musikerne selv som deres kommercielle kontakter blev hyppigere. På samme måde blev flere populære blade, magasiner, bøger og film amerikansk-engelsk orienterede i formsprog og indhold. Sideløbende hermed fandt en udviskning af grænserne mellem populærkultur og 'finkultur' sted, og et forholdsvist stort, veluddannet publikum kunne ubesværet bevæge sig mellem tegneserier og kunstudstillinger, tv-underholdning og opera, mode og politik.

Størst publikumsgennemslag fik de danske film - både i biografene og på tv. Interessen blev befordret af, at Gabriel Axel i 1987 vandt en Oscar for sin filmatisering

af Karen Blixens fortælling Babettes Gæstebud og Bille August de næste to år både De Gyldne Palmer i Cannes og en Oscar for Pelle Erobreren. Da Bille August i 1992 nok engang vandt De Gyldne Palmer for Den gode vilje, var den internationale opmærksomhed omkring dansk film efterhånden betragtelig, og det virkede utvivlsomt også befordrende for den videre udvikling. Nyskabende blev først og fremmest Lars von Trier og i kølvandet på ham bølgen af unge dogmefilminstruktører.

Den store interesse, danskerne viste den nationale filmproduktion, hang sikkert ikke kun sammen med den forøgede omtale, de internationale succeser affødte, men også med deres indhold. Filmene kunne være komedier, dramaer eller noget helt andet, og i fortælle-mæssig henseende var de ofte stærkt prægede af Hollywoods normer. Men fælles for de fleste var, at de behandlede forskellige sider af et dansk hverdagsliv.

Filmene havde i høj grad overtaget romanernes tidligere rolle som det vigtigste medium for skildring af samtidens liv.

Der blev stor opmærksomhed på, hvad der var dansk, og hvad der ikke var i takt med, at begreber som "det multikulturelle samfund" eller "det multietniske samfund" vandt udbredelse. Det viste sig derimod vanskeligt at indkredse en særlig danskhed, som kunne udskilles fra andre landes særtræk. Mest succes havde fortalerne herfor på det religiøse område, hvor der var en stigende tendens til at karakterisere den folkekirkelige religionsudøvelse som et specifikt dansk træk. Skønt andelen var dalende, var da også 80% af alle danskere medlem af folkekirken. Heroverfor blev tilhørere til Islam sat. Omkring 170.000 var i år 2000 muslimer, hvilket gjorde denne religion til landets næststørste. Mange indvandrere forholdt sig mere aktivt til deres tro end de fleste danske, og Islam blev den måske væsentligste identifikationsfaktor for de fleste af de store indvandrergrupper.

Dogmereglerne (Dogme 95) 1995

13. marts 1995 offentliggjorde de fire filminstruktører Lars von Trier, Thomas Vinterberg, Kristian Levring og Søren Kragh-Jakobsen Dogme 95, der bestod af et manifest og et kyskhedsløfte, som betød et nybrud i dansk og international film. Manifestet var dogmebrødrenes opgør med den overfladiske, amerikanske mainstream inden for filmproduktion. Målet var at forenkke filmproduktionen og derved skabe en klarere kommunikation med modtageren. De indførte derfor et kyskhedsløfte – et regelsæt – som dogmefilm skulle efterleve. Regelsættet stillede store krav til instruktørerne, da flere gængse hjælpemidler var forbudt.

Dogmekonceptet blev en stor succes, og flere danske og udenlandske instruktører har taget koceptet til sig. Der er foreløbig (2009) produceret 43 dogmefilm, heraf 10 film af danske instruktører. Flere af dogmefilmene, såsom Thomas Vinterbergs 'Festen' (1998), Lars von Triers 'Idioterne' (1998) og Søren Kragh-Jakobsens 'Mifunes sidste sang' (1999), har vundet international anerkendelse.

Her følger dogmebrødrenes manifest og kyskhedsløftet.

DOGME 95

MANIFESTO

DOGMEMANIFESTET, DOGME 95

DOGME 95 er et kollektiv af filminstruktører stiftet i København foråret 1995. DOGME 95's erklærede formål er at modarbejde "visse tendenser" i dagens film. DOGME 95 er en redningsaktion!

I 1960 var det nok! Filmen var død og skulle vækkes til live. Målet var rigtigt, men midlet var forfejlet! Den nye bølge blev en krusning, der ramte stranden og blev til mudder.

Parolerne om individualisme og frihed skabte værker for en tid, men ingen ændringer. Bølgen blev til fals som instruktørne selv blev det. Den blev ikke stærkere end menneskene bag. Den antiborgerlige film blev selv borgerlig, fordi teorierne var baseret på fundamentet af den borgerlige kunstoppfattelse. Auteur-begrebet var borgerlig romantik fra starten og dermed ...falskt!

For DOGME 95 er film ikke individuel.

I dag hærger en teknisk stormflod, hvis resultat bliver den ultimative demokratisering af mediet. Alle har for første gang mulighed for at lave film. Men jo lettere tilgængeligt mediet bliver, jo vigtigere er avant-garden. Det er ikke et tilfælde, at udtrykket "avantgarde" har

militære undertoner. Disciplin er svaret...vi må iføre vores film uniform, fordi den enkeltstående film altid vil være dekadent!

DOGME 95 står i opposition til den individuelle film, ved princippet om opstillingen af et uomtvisteligt regelsæt kaldet "KYSKHEDSLØFTET".

I 1960 var det nok! Filmen var sminket ihjel, sagde man, men siden er tilvæksten af sminke eksploderet. Den dekadente filmskabers "fornemste" opgave består i at narre. Er det hvad vi er så stolte af. Er det hvad de "100 år" har bragt os: illusioner via hvilke følelserne kan kommunikeres?...af den enkelte kunstners frie valg af narremidler?!

Forudsigeligheden (dramaturgien) er blevet guldkalven hvorom der danses. At lade personernes indre liv retfærdiggøre handlingen er for kompliceret og ikke "fint". Som aldrig før hyldes den yderlige handling og den yderlige film.

Resultatet er goldt. Det er en illusion af patos og en illusion af kærlighed.

For DOGME 95 er film ikke illusion!

I dag hærger en teknisk stormflod, hvis resultat er sminkens ophøjelse til Gud. Ved hjælp af de nye teknikker kan alle, nåsommelst, rense den sidste rest

sandhed bort i sensationens dræbende favntag. Illusionerne er alt det som filmen kan gemme sig bag. DOGME 95 står i opposition til den illusionære film, ved udformningen af det uomtvistelige regelsæt kaldet "KYSKHEDSLØFTET".

KYSKHEDSLØFTET:

"Jeg lover at underkaste mig følgende regelsæt udarbejdet og konfirmeret af DOGME 95:

1. Optagelserne skal foregå på location. Rekvisitter og scenografi må ikke tilføres. (Hvis en bestemt rekvisit er nødvendig for en historie, må en location vælges hvor denne rekvisit forefindes.)
2. Lyden må aldrig produceres adskilt fra billedet eller omvendt. (Musik må altså ikke anvendes med mindre det forefindes på optagelsesstedet.)
3. Kameraet skal være båret. Al bevægelse eller stilstand, der kan opnåes i hånden, er tilladt. (Filmen skal ikke foregå, hvor kameraet står, men der skal filmes, hvor filmen foregår.)
4. Filmen skal være farvefilm. Lyssætninger accepteres ikke. (Hvis der er for lidt lys til exponering, må scenen udgå eller en enkelt lampe påmonteres kameraet.)
5. Optisk arbejde, såvel som filtersætning af filmen er

forbudt.

6. Filmen må ikke indeholde overfladisk action. (Mord, våben etc. må ikke forekomme.)
7. Tidsmæssig og geografisk fremmedgørelse er forbudt. (Det vil sige, at filmen foregår her og nu.)
8. Genrefilm accepteres ikke.
9. Filmformatet skal være Academy 35mm.
10. Instruktøren må ikke krediteres.

Ydermere lover jeg som instruktør at afstå fra at have en personlig smag! Jeg er ikke kunstner længere. Jeg lover at afstå fra at skabe et "værk", idet jeg prioriterer sekundet frem for helheden. Mit ypperste mål er at aftvinge mine personer og scenerier sandheden. Dette lover jeg vil ske med alle midler og på bekostning af al god smag og æstetik.

Således aflægger jeg KYSKHEDSLØFTET."

København, mandag den 13. marts 1995

På vegne af DOGME 95

Lars von Trier

Thomas Vinterberg

Ændrede levemåder

Mellem 1985 og 2000 voksede befolkningstallet i Danmark på grund af indvandringen med 200.000 mennesker til omkring 5,3 millioner. Hver kvinde fødte i gennemsnit 1,7 barn, hvorfor den gennemsnitlige alder for hele befolkningen steg fra 36,7 år i 1980 til 39,3 år i 2000. Der blev færre børn og flere voksne. Andelen af personer over 65 år ud af den samlede befolkning lå både i 1985 og 2000 på omkring 15 %, men der blev flere gamle over 80 år.

Skilsmisser og nye ægteskaber var ligesom singleliv længerevarende tendenser, som blev forstærket igennem 1990'erne. I 1995 levede omkring 2,5 millioner voksne i parforhold og omkring 1,4 millioner alene, dvs. uden partner. Familielivet var ofte præget af komplicerede relationer med mange voksnes krav på børnene og med mange voksne i den nære familie, som børnene skulle forholde sig til. Undersøgelser af singlekultur viste, at de adspurgte satsede stærkt på sig

selv i den forstand, at de vægtede deres studier, karrierer, fritidsinteresser og selskabelige samvær med venner højere end de forpligtelser, et tæt dagligt samliv indebar. Et ord som selvrealisering blev ofte brugt som samlende begreb for fænomenet. For de ældre gjaldt det, at mange havde et stort behov for pleje, men andre var ved godt helbred, købedygtige og selvbevidste.

Ungdomslivet med dets associationer til en aktiv, uforpligtende og selvrealiserende tilværelse, men også en ufærdig og søgende identitet, blev en kategori, som man ofte helt op i 50-årsalderen kunne identificere sig med. Der blev i ringere grad end tidligere alderfastlagte livsepoker, hvilket svarede godt overens med nye samfundskrav om "livslang læring" og "omstillingsparathed".

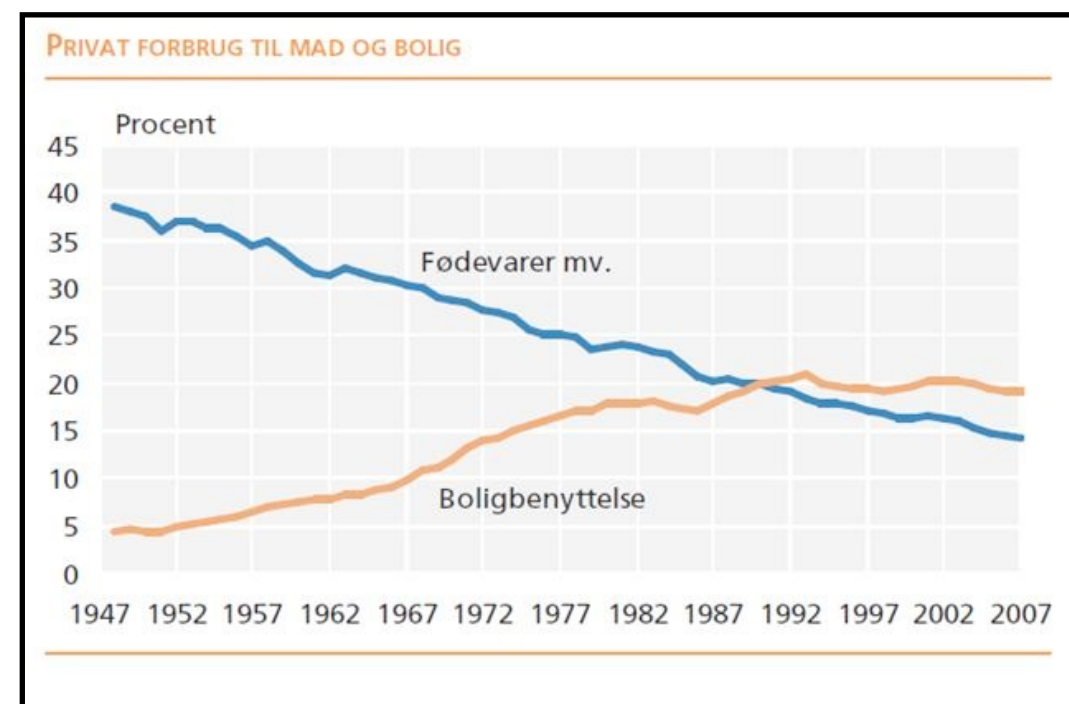
Kvindes placering på arbejdsmarkedet var blevet uanfægtelig, og det samme var idealet om lige ansvar og opgavefordeling mellem mænd og kvinder i forhold

til børneopdragelse og husligt arbejde. Særlige mande- og kvindefag eksisterede fortsat i den forstand, at de blev ved med at være stærkt kønsopdelte, men de blev snarere opfattet som levn fra en traditionel tid end som udtryk for en naturlig eller ønskværdig orden. Det var heller ikke længere socialt acceptabelt at udtrykke forventninger til voksnes eller børns evner og muligheder, som blev tilknyttet deres køn.

Bestræbelserne for at ligestille kønnene var i mange henseender fuldbyrdet. Der var endda flere unge kvinder end mænd, som fik en uddannelse. Men med hensyn til løn, erhverv og placering i arbejdsmarkedets hierarkier var der fortsat store forskelle i mændenes favør. Efter nogle års stilstand blev der i slutningen af 1990'ernes igen taget hul på debat om kønnenes forhold.

Den ugentlige normalarbejdstid for lønmodtagere var i 1989 37 ½ time, hvilket var historisk lavt. Til gengæld var antallet af mennesker med bijob og omfanget af sort arbejde i stigning, så befolkningens gennemsnitlige arbejdstid steg snarere end faldt. Fritiden blev i stigende grad udfyldt med skemalagte aktiviteter, og den gennemsnitlige transporttid mellem hjem, arbejde,

indkøbssteder og fritidstilbuddene steg stærkt. Danskerne opholdt sig dagligt i væsentlig kortere tid i deres boliger, end de havde gjort tidligere. Boligerne blev til gengæld både større og mere luksuriøst indrettet.

Statistik over det private forbrug til mad og drikke fra 1947-2007. I takt med velstandsstigningen udviklede privatforbruget sig, så man forholdsvis brugte færre og færre penge på basalt forbrug såsom mad, mens poster som bolig og bil til gengæld voksede. Mens næsten 38,5 % af en families penge i 1947 gik til mad og andre basale fornødenheder og kun 4,4 % til boligen, blev boligudgifterne overhalet af madudgifterne omkring 1990. Flere og flere fik eget hus, og familiens boligareal voksede

Fra Danmarks Statistik

Regeringerne frem til 2001

Danmark blev ledet af en VKR-regering mellem 1988 og 1990 og en VK-regering mellem 1990 og 1993 begge med den konservative Poul Schlüter som statsminister. Herefter fulgte tre socialdemokratiske ledede regeringer under Poul Nyrup Rasmussen mellem 1993 og 2001.

Schlüter-regeringens afgang blev temmelig dramatisk, idet den var forårsaget af Tamilsagen. Den konservative justitsminister Erik Ninn-Hansen havde i 1987 beordret et stop for tamilske flygtnings asylansøgninger. Stoppet var imidlertid i strid med lovgivningen, og selvom Ninn-Hansen blev erstattet af H.P. Clausen som justitsminister, besluttede et folketingsflertal at nedsætte en undersøgelsesret for at komme til bunds i sagen. Da undersøgelsesretten den 14. januar 1993 fremlagde sin rapport, stod der i konklusionerne ikke blot, at Ninn-Hansen havde handlet ulovligt, men også at H.P. Clausen og Poul Schlüter havde givet vildledende oplysninger.

Statsminister Poul Schlüter indgav øjeblikkelig regeringens afskedsbegæring, men udskrev ikke nyvalg.

Da midterpartierne De Radikale, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti undsagde deres støtte til en ny borgerlig regering, var vejen banet for en socialdemokratisk ledet regering.

Socialdemokratiet, De Radikale, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti dannede den 25. januar 1993 en flertalsregering. Statsminister blev Poul Nyrup Rasmussen, som netop i foråret 1992 var blevet formand for Socialdemokratiet efter et dramatisk opgør med den hidtidige formand Svend Auken. Under Nyrup Rasmussens ledelse sad regeringen valgperioden ud, dvs. til 27. september 1994, hvorefter han dannede en ny regering uden Kristeligt Folkeparti, der var gledet ud af Folketinget. I juledagene 1996 forlod desuden

Centrum-Demokraterne regeringen på grund af utilfredshed med, hvad de så som dens afhængighed af SF og Enhedslisten. Trods vedvarende rygter om uro mellem de to tilbageblevne partier, Socialdemokratiet og De Radikale, indgik de dog også i regering efter folketingsvalget den 11. marts 1998.

De socialdemokratiske ledede regeringer videreførte på væsentlige områder deres borgerlige forgængeres økonomiske politik, men åbnede alligevel for flere offentlige initiativer. Det lykkedes at nedbringe den foruroligende høje arbejdsløshed, som mellem 1993 og 2001 faldt fra 12,2 % til 5,2 %. Indsatsen på de sundheds-, uddannelses- og forskningspolitiske områder blev styrket, men først og fremmest blev miljøindsatsen opprioriteret, således at miljøministeriet under Svend Auken's lederskab blev voldsomt udbygget.

Under et internationalt økonomisk opsving fra 1996 lykkedes det at bringe udlandsgælden ned, og fra 1998 pegede alle økonomiske nøgletal for første gang siden 1960 i positiv retning. Renten var lav, inflationen ligeledes, beskæftigelsen var høj, statsgælden var bragt i ro, og der var betalingsbalanceoverskud over for

udlandet. Tendensen holdt indtil 2002, hvorefter arbejdsløsheden steg noget igen, indtil et nyt fald satte ind i 2005.

Inden for Rigsfællesskabet var forholdet til Grønland forholdsvis gnidningsfrit, selvom grønlandske selvstændighedskrav blev formuleret med større styrke. Forholdet til Færøerne kom derimod på en hård prøve. Færøerne var i 1992 ude i en dyb økonomisk krise, og til gengæld for økonomisk støtte stillede den danske regering krav om stærk indflydelse på den færøske økonomiske politik. I et meget kompliceret spil inkluderende Den Danske Bank bredte der sig på Færøerne en opfattelse af at være blevet bedraget, og sagen og dens udløbere blev et vanskeligt problem for statsminister Poul Nyrup Rasmussen.

På trods af de generelt gode resultater blev Nyrup Rasmussen's regering hårdt angrebet af den borgerlige opposition, og de førte i mange spørgsmål en usikker politik, der afspejlede regeringspartierne's uenighed på vigtige områder. Det gjaldt især i udlændingepolitikken. Den borgerlige opposition pressede hårdt på for at gennemføre stramninger i indvandringen, og Socialdemokratiet var mere tilbøjelig

end De Radikale til at efterkomme kravene. Indvanderne, som omkring 2000 udgjorde cirka 6 % af befolkningen, indtog for de tre fjerdedele vedkommende en marginal plads i samfundet uden for arbejdsmarkedet. Udlændingepolitikken blev i 1990'ernes anden halvdel blandt de mest centrale områder i den politiske debat. Dansk Folkeparti, som blev stiftet i 1995, tiltrak sig med sin stærke modstand mod indvandringen til Danmark stor opmærksomhed og mange vælgere.

Danmarks mere aktive udenrigspolitik efter den kolde krigs afslutning resulterede fra 1990 i et stort engagement til fordel for de baltiske landes løsrivelse fra Sovjetunionen. Initiativer andre steder involverende militærbrug fulgte snart efter.

I 1991 deltog Danmark i en krig mod Irak, som havde bred international deltagelse og blev udkæmpet på FN-mandat. Samtlige partier i Folketinget var enige om at fordømme det irakiske overfald på Kuwait, der lå til grund for krigen, og kun SF var imod krigsdeltagelsen. Det danske bidrag blev udstationering af korvetten Olfert Fischer i Den Persiske Golf.

I 1992 besluttede Folketinget at oprette Den Internationale Brigade, DIB, på 4.500 mand til indsættelse i kamp uden for landets grænser. Meningen var, at brigaden skulle stilles til rådighed for FN, NATO eller Organisationen for Europæisk Sikkerhed og Samarbejde (CSCE). Fra 1992 sendte Danmark på FN's opfordring også soldater til Kroatien, hvor de skulle virke fredsskabende i den borgerkrig, der fra 1990 blev udkæmpet i flere af Jugoslaviens områder. I oktober 1998 blev indsatsen i det tidligere Jugoslavien udvidet, da Danmark deltog i en amerikansk ledet NATO-luftkrig, som først efterfølgende blev sanktioneret af FN.

Den radikale udenrigsminister Niels Helveg-Petersen og Poul Nyrup Rasmussen førte an i den nye aktivistiske linje i udenrigspolitikken

Foto: European Commission – Audiovisual Service

VK-regering fra 2001

Efter folketingsvalget den 20. november 2001 kunne Venstres formand Anders Fogh Rasmussen danne en VK-regering med Dansk Folkeparti som stabilt støtteparti. Tilsammen rådede de tre partier over et absolut folketingsflertal og benyttede det til at udstikke en ny kurs på væsentlige områder.

Udlændingepolitikken blev gjort så stram, at mange fremtrædende jurister uden for ministerierne anså den for at være i strid med flere af de internationale konventioner, Danmark havde tiltrådt.

Et skattestop blev indført, senere suppleret med mindre skattelettelser, hvilket betød, at væksten i den offentlige sektor blev dæmpet væsentligt, samt at værdistigningen på fast ejendom ubeskåret tilfaldt ejerne. Skattestoppet var et led i den såkaldte kulturkamp, som statsminister Anders Fogh Rasmussen proklamerede iværksat kort efter sin tiltrædelse. Kulturkampen havde ifølge Anders Fogh

Rasmussen til formål at gøre den enkelte borger fri af så mange kollektive forpligtelser som muligt, til hvilket formål han og andre ministre fandt et opgør med socialisme og kulturradikalisme nødvendigt.

Under VK-regeringen blev der på flere områder ført en mere erhvervsvenlig politik, hvilket bl.a. førte til en nedprioritering af miljøindsatsen.

Tiltag blev gjort til en strammere kontrol med virksomheden inden for de store offentlige institutioner.

En stor strukturreform blev vedtaget i 2005 til ikrafttrædelse i 2007. Den indebar bortfald af amtsstrukturen og forøgelse af de kommunale enheders størrelse. Ifølge denne skulle de hidtidige 13 amter og Bornholms regionskommune nedlægges og erstattes af fem regioner, hvis vigtigste ansvarsområde

blev sygehusvæsenet, mens de 271 kommuner blev reduceret til 98.

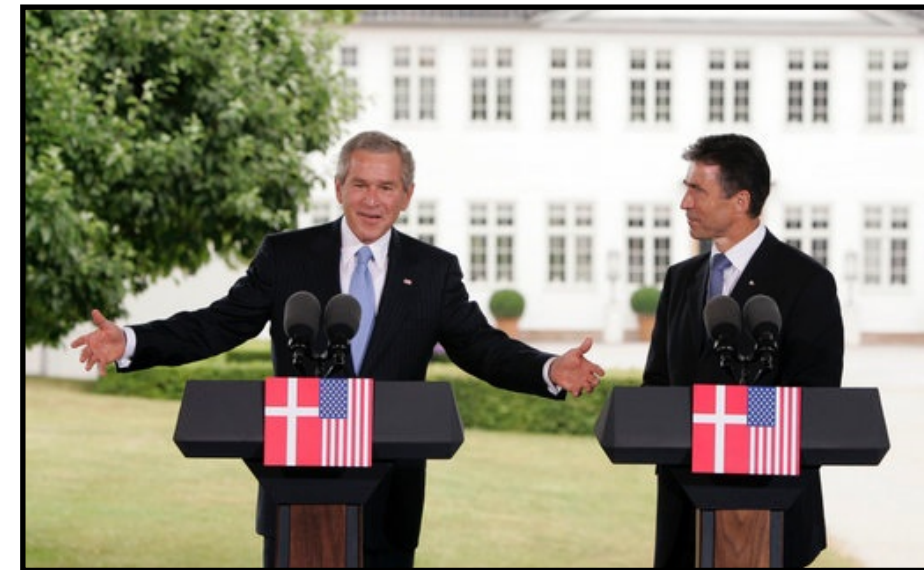
På det udenrigspolitiske område udbyggede VK-regeringen yderligere det aktive udenrigspolitiske engagement, som var indledt efter den kolde krigs afslutning, med deltagelsen i de amerikansk ledede krige mod Afghanistan og Irak i kølvandet på terroranslaget mod World Trade Center den 11. september 2001. Krigen mod Irak skete uden et klart FN-mandat og uden godkendelse af FN.

Alle VK-regeringens største initiativer vakte megen offentlig debat, men ved folketingsvalget den 8. februar 2005 blev det borgerlige flertal udbygget, og VK-regeringen kunne dermed fortsætte. Det samme gjaldt efter folketingsvalget den 13. november 2007, som Anders Fogh Rasmussen udskrev i en for regeringen gunstig situation.

Anders Fogh Rasmussen mødes med bl.a. USA's forsvarsminister Donald Rumsfeld i Pentagon for at diskutere genopbygningsindsatsen i Irak, 8. maj 2003

Foto: R.D. Ward/US Department of Defence. Fra Wikimedia Commons

Anders Fogh Rasmussen og George W. Bush afholder pressekonference under præsidentens besøg i Danmark, 6. juli 2005. I sin tid som statsminister tog Fogh Rasmussen imod seks invitationer fra præsident Bush til at besøge Det Hvide Hus, Camp David og Bush-familiens ranch i Crawford, Texas

Foto: Paul Morse/US Executive Office of the President. Fra Wikimedia Commons

Muhammed-krisen

Al-Qaeda's terroraktion mod Pentagon og World Trade Center i USA den 11. september 2001 medførte stor international opmærksomhed på terrorisme. På amerikansk forlangende blev der indført særlig lovgivning mod terror, hvilket også i Danmark medførte en indskrænkelse af de hidtidige standarder for retssikkerheden. Dette skete med bred politisk accept og uden megen offentlig debat, fordi det imødekom et udbredt ønske om tryghed, som også gjaldt andre områder af samfundslivet.

Risikoen for terrorisme blev også en stærk begrundelse for yderligere stramninger i den internationalt set allerede restriktive indvandringspolitik. Over for de indvandrere, som allerede var eller trods alt fortsat kom til Danmark, blev det set som et integrationshæmmende og potentielt farligt forhold, hvis de havde muslimsk baggrund. VK-regeringen, dens faste støtteparti Dansk Folkeparti og de medier,

der bakkede den op, agiterede meget skarpt imod det, de så som en særlig muslimsk fare.

Et højdepunkt i denne agitation indtraf med dagbladet Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt" den 30. september 2005. Artiklen var skrevet af avisens kultureddaktør Flemming Rose og slog til lyd for, at man af hensyn til demokratiet og ytringsfriheden måtte fremføre mere kritik end hidtil af islam og islamiske ledere. Det kontroversielle bestod i, at artiklen var illustreret med tolv danske tegneres karikaturer af "Muhammed som de ser ham". Nogle af disse – især tegneren Kurt Westergaards fremstilling af en ondsindet Muhammed med en tændt bombe i sin turban – skabte stor harme i muslimske kredse, efter nogen tid også udenfor Danmark. Den 12. oktober 2005 bad ambassadører fra 11 muslimske lande om et møde med statsminister Anders Fogh Rasmussen om sagen, og herfra voksede en muslimsk protestbølge i ind- og

udland frem til foråret 2006 og blev til den voldsomste udenrigspolitiske krise for Danmark i nyere tid. I nogle muslimske lande kom det så vidt, at rasende menneskemængder hærgede danske ambassader og konsulater, samtidig med at danske varer blev boykottet. Opgjort i penge tegnede der sig et milliardtab for dansk erhvervsliv. Nogle af tegnerne og Jyllands-Postens kulturredaktør måtte gå under jorden på grund af dødstrusler.

En anden følge af Muhammed-krisen var, at det i flere europæiske lande kom til forbitrede debatter om ytringsfrihed og religiøs tolerance, som stadig var aktive ved udgangen af 2008. Både i Danmark og det øvrige Europa afviste en næsten enig opinion indskrænkninger af ytringsfriheden, men mange slog samtidig til lyd for, at man i praksis skulle forsøge at afbalancere kravet om ubetinget ytringsfrihed med en tilbageholdenhed, som tog hensyn til stærke religiøse følelser. De i forvejen meget vanskelige debatter om indvandring til Europa og om forholdet mellem vesten og den muslimske verden var med Muhammed-krisen blevet yderligere kompliceret.

Muhammed-sagen fik en særlig udløber, da Politiets Efterretningstjeneste (PET) den 12. februar 2008 anholdt tre mænd med nordafrikansk baggrund, som angiveligt skulle have haft til hensigt at slå Kurt Westergaard ihjel. Med hjemmel i terrorlovgivningen blev to af mændene administrativt udvist af Danmark af Integrationsministeriet. Den tredje person besad dansk statsborgerskab og blev derfor løsladt, og sagen mod ham blev frafaldet den 9. juli 2008. For de to udvistes vedkommende fulgte et langt juridisk tovtrækkeri, som medførte, at de den 20. oktober 2008 kom på såkaldt tålt ophold, dvs. blev løsladt men var under særlig overvågning. Den ene af de to valgte derefter frivilligt at rejse til Marokko. Højesteret bestemte den 19. november 2008, at PET ikke havde beviser nok mod den anden mand, en 36-årig tuneser. Herefter vedtog Folketinget med Venstre, Konservative og Dansk Folkepartis stemmer den 19. december 2008 den såkaldte Tuneserlov, som er en ændring af udlændingeloven, der indskrænker bevægelsesfriheden for personer på tålt ophold ved at pålægge dem en daglig meldepligt. Hele forløbet blev på grund af den hemmelige bevisførelse og overtrædelsen af hidtidig

retspraksis stærkt omdiskuteret i Danmark og vakte opmærksomhed i udlandet.

Jyllands-Postens begrundelse for at bringe Muhammed-tegningerne 2005

De 12 såkaldte Muhammed-tegninger i Jyllands-Posten den 30. september 2005 fik for alvor sat Danmark på verdenskortet. Forfatteren Kåre Bluitgen kunne ikke finde en tegner til en bog om profeten Muhammed. Tre tegnere havde takket nej, fordi de frygtede muslimers reaktion (ifølge islam må man ikke afbilde Muhammed), og da bogen endelig udkom i 2006, var tegneren anonym. På Jyllands-Postens redaktion ville man derfor finde ud af, om tegnere generelt set var bange for reaktioner fra muslimer. 42 karikaturtegnere fik tilbud om at tegne profeten Muhammed til avisen, 12 takkede ja, og tegningerne blev bragt i Jyllands-Posten den 30. september 2005. Den mest omtalte var Kurt Westergaards tegning af en skægget mand med en turban formet som en tændt bombe.

Det følgende er kulturredaktør på Jyllands-Posten, Flemming Roses, begrundelse for at bringe tegningerne,

bragt i Jyllands-Posten samme dag som tegningerne, den 30. september 2005.

Ytringsfrihed: Muhammeds ansigt

Af Flemming Rose, kulturredaktør

Komikeren Frank Hvam erkendte for nylig, at han ikke »tør tage pis på Koranen for åben tv-skærm.« En tegner, der skal afbilde profeten Muhammed i en børnebog, ønsker at optræde anonymt. Det samme gør vesteuropæiske oversættere af en islamkritisk essaysamling. Et førende kunstmuseum fjerner et kunstværk af frygt for muslimers reaktion. I denne teatersæson opføres tre forestillinger med bid og satire rettet mod USAs præsident George W. Bush, men der er ikke en eneste om Osama bin Laden og hans allierede, og under et møde med statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) opfordrer en imam regeringen til at gøre sin indflydelse gældende over for danske medier, så de kan tegne et mere positivt billede af islam.

De anførte eksempler giver grund til bekymring, hvad enten den oplevede frygt hviler på et falsk grundlag eller ej. Faktum er, at den findes, og at den fører til

selvcensur. Der sker en intimidering af det offentlige rum. Kunstnere, forfattere, tegnere, oversættere og teaterfolk går derfor i en stor bue uden om vor tids vigtige kulturmøde, det mellem islam og de sekulære, vestlige samfund med rod i kristendommen.

Latterliggørelsen

Det moderne, sekulære samfund afvises af nogle muslimer. De gør krav på en særstilling, når de insisterer på særlig hensyntagen til egne religiøse følelser. Det er uforeneligt med et verdsligt demokrati og ytringsfrihed, hvor man må være rede til at finde sig i hån, spot og latterliggørelse. Det er bestemt ikke altid lige sympatisk og pænt at se på, og det betyder ikke, at religiøse følelser for enhver pris skal gøres til grin, men det er underordnet i sammenhængen.

Det er således ikke tilfældigt, at folk i totalitære samfund ryger i fængsel for at fortælle vittigheder eller afbilde diktatorer kritisk. Det sker som regel med henvisning til, at det krænker folkets følelser. I Danmark er det ikke kommet så vidt, men de anførte eksempler viser, at vi er på vej ind på en glidebane, hvor ingen kan forudsige, hvad selvcensuren vil ende med.

12 bladtegnere

Derfor har Morgenavisen Jyllands-Posten opfordret medlemmer af danske bladtegneres forening til at tegne Muhammed, som de ser ham. 12 ud af ca. 40 har besvaret henvendelsen, og vi bringer deres tegninger her på siden under eget navn. De er: Arne Sørensen, Poul Erik Poulsen (PEP), Rasmus Sand Høyer, Erik Abild Sørensen, Franz Fuchsel, Peder Bundgaard, Bob Katzenelson, Annette Carlsen, Lars Refn, Jens Julius Hansen, Claus Seidel og Kurt Westergaard.

Kun 25 ud af 40 er aktive, og nogle af de aktive er underlagt en konkurrenceklausul. Enkelte har argumenteret for deres nej til at deltage, andre har henvist til presserende arbejdsopgaver, mens atter andre slet ikke har givet lyd fra sig.

Morgenavisen Jyllands-Posten, 30.9.2005, s. 3.

Kildens oprindelse: Jyllands-Postens multimediearkiv.

Danmark og EU

Danmarks forhold til Den Europæiske Union (EU), som trådte i kraft i 1993 på grundlag af Maastricht-traktaten, blev et hovedproblem i dansk politik.

Vedtagelsen af Maastricht-traktaten var meget kompliceret. I Folketinget var alle andre end Fremskridtspartiet og SF i foråret 1992 for traktaten. Den folkelige modstand viste sig alligevel at være meget omfattende, selvom regeringen havde betinget sig en folkeafstemning inden tilslutningen til ØMU'ens tredje fase, og selvom Danmark ikke behøvede at blive involveret i det militære samarbejde. Ved folkeafstemningen den 2. juni 1992 blev Maastricht-traktaten forkastet. Af de 83,1 % af vælgerne som havde afgivet deres stemme, sagde 50,7 % nej mod 49,3 % til ja-siden. Det virkede chokerende på hele EF-samarbejdet.

Senere på sommeren 1992 ændrede SF imidlertid kurs og forhandlede sig med Socialdemokratiet og De Radikale frem til et forlig kendt som Det Nationale Kompromis den 22. oktober 1992. Ifølge dette skulle Danmark tilslutte sig Maastricht-traktaten, hvis det i en genforhandling kunne slås fast, at dansk unionsborgerskab ikke skulle fortrænge det nationale statsborgerskab, at Danmark ikke skulle deltage i ØMU'ens tredje fase og dermed ikke indføre den fælles mønt, at Danmark ikke skulle deltage i den fælles forsvarspolitik eller være medlem af forsvarsalliancen Vestunionen, samt endelig at Danmark kun ville deltage i det retslige samarbejde på mellemstatslig basis, dvs. i et samarbejde mellem suveræne stater.

Den 27. oktober tilsluttede regeringspartierne De Konservative og Venstre, samt CD og Kristeligt Folkeparti sig Det Nationale Kompromis. Af Folketingets partier holdt kun Fremskridtspartiet sig

udenfor. Regeringen forhandlede sig på et efterfølgende EF-topmøde i Edinburgh den 12. december 1992 frem til en sær aftale for Danmarks unionsdeltagelse i overensstemmelse med Det Nationale Kompromis. Edinburgh-aftalen blev ved en folkeafstemning den 18. maj 1993 vedtaget med 56,7 % af de afgivne stemmer for og 43,3 % imod. I november 1993 blev Den Europæiske Union formelt stiftet med Danmark som medlem.

Endnu en vigtig integrationsbeslutning blev truffet i Folketinget i 1997, da det vedtog fremtidig dansk deltagelse i Schengen-samarbejdet om fjernelse af de indre grænser mellem samarbejdets lande. Kort efter blev et nyt traktatforslag kendt som Amsterdam-traktaten fremlagt den 2. oktober 1997. Selvom det i og for sig ikke indeholdt meget nyt i forhold til Maastricht og Edinburgh, blev det genstand for en ny, hed debat og stor usikkerhed. Folkeafstemningen om Amsterdam-traktaten den 28. maj 1998 resulterede dog i 55 % til ja-siden og 45 % til nej-siden.

Gennem 1990'erne var modstanden mod unionsprocessen vokset blandt borgerlige vælgere –

også inden for tilhængerpartierne Venstre og De Konservative – og fra sin stiftelse i 1995 markerede Dansk Folkeparti sig som en konsekvent modstander af EU. Modstanden grundede sig i irritation over EU-bureaukratiet og tvivl om medlemskabets økonomiske fordele samt i bekymring for danskhedens fremtidige kår under medlemskabets nationale suverænitetssafgivelse. Den vigtige folkeafstemning om deltagelse i ØMU'ens tredje fase den 28. september 2000 resulterede derfor i, at 53,2 % stemte nej, mens 46,8 % stemte ja. Valgdeltagelsen ved denne den sjette folkeafstemning om Danmarks forhold til de europæiske integrationsbestræbelser var på 87,4 %. Det var kun overgået af deltagelsen ved den første i 1972, som lå på 90,4 %. Resultatet forhindrede dog ikke, at den danske økonomiske politik fortsat blev tilpasset den europæiske, og heller ikke at det blev under dansk EU-formandskab, at EUs største medlemsudvidelse til dato blev besluttet i december 2002.

En vigtig faktor for den permanente modstand mod EU var de tværpoltiske organisationer, som virkede på området. Den ældste og største var Folkebevægelsen mod EF, som kompromisløst krævede Danmarks

udtrædelse af unionen. Efter forkastelsen af Maastricht-traktaten blev den mere realpolitisk indstillede JuniBevægelsen stiftet i efteråret 1992. Disse to organisationer opnåede begge valg til Europaparlamentet og lå i et skarpt konkurrenceforhold.

Statsminister Anders Fogh Rasmussen og udenrigsminister Per Stig Møller underskriver østudvidelsesaftalen 2003

Fra European Commission – Audiovisual Service

Uddrag af Maastricht-traktaten – de første tre artikler

I kølvandet på Berlinmurens fald i 1989 og Sovjetunionens sammenbrud i 1991 opstod chancen for et Europa, hvor de østeuropæiske stater kunne blive medlemmer af EF (EU). Blandt andet derfor udarbejdede de europæiske politikere Traktaten om Den Europæiske Union, der i 1992 blev underskrevet i Maastricht. Traktaten havde fokus på økonomisk politik, valuta og fri bevægelighed af kapital. Samtidig fik Europa-Parlamentet større del i arbejdet med at lave love, der ville få indflydelse på nationalt plan.

Da traktaten skulle til folkeafstemning i Danmark den 2. juni 1992 blev den imidlertid forkastet af 50,7 % af danskerne. Med danskernes nej blev alt sat i stå på europæisk plan, for de 12 daværende medlemslande skulle alle være enige om unionsplanen.

For at løse både det danske og europæiske dilemma blev Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti, Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti enige om, at der var dele af EU-samarbejdet,

Danmark ikke skulle deltage i. Dette blev kendt som 'de fire forbehold' og indbefattede 1) samarbejdet om 'euroen', 2) unionsborgerskab, 3) fælles forsvarspolitik for EU og 4) det retslige samarbejde dvs. asyl- og indvandringspolitik.

Denne aftale blev efterfølgende kaldt 'det nationale kompromis'. I Folketinget var kun Fremskridtspartiet imod det nationale kompromis, og aftalen blev konfirmeret på Edinburgh-mødet, hvor Det Europæiske Råd var samlet. Dermed fik Danmark en aftale, som de andre EU-lande ikke har. Den 18. maj 1993 afholdtes en ny folkeafstemning, der resulterede i et ja til Edinburgh-aftalen (Maastricht-traktaten med forbehold): 56,7 % stemte ja, 43,3 % nej.

Her følger de første tre artikler af Maastricht-traktaten.

Artikel 1 EU: EU's oprettelse og grundlag [tidligere artikel A]

Ved denne traktat opretter de Høje Kontraherende Parter indbyrdes en Europæisk Union, i det følgende benævnt "Unionen".

Denne traktat udgør en ny fase i processen hen imod en stadig snævrere union mellem de europæiske folk, hvor

beslutningerne træffes så åbent som muligt og så tæt på borgerne som muligt.

Unionens grundlag er De Europæiske Fællesskaber samt den politik og det samarbejde, som indføres ved denne traktat. Unionen har til opgave på en sammenhængende og solidarisk måde at tilrettelægge forbindelserne mellem medlemsstaterne og mellem deres folk.

Artikel 2 EU: EU's mål [tidligere artikel B]

Unionen har som mål:

at fremme økonomiske og sociale fremskridt og et højt beskæftigelsesniveau og opnå en afbalanceret og bæredygtig udvikling, navnlig gennem etableringen af et område uden indre grænser, styrkelse af den økonomiske og sociale samhørighed og oprettelsen af en Økonomisk og Monetær Union, der i sin endelige udformning skal omfatte en fælles valuta i overensstemmelse med bestemmelserne i denne traktat

at styrke sin identitet i internationale sammenhænge, især gennem iværksættelsen af en fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik, herunder gradvis udformning af en fælles forsvarspolitik, som vil kunne føre til et fælles

forsvar i overensstemmelse med artikel 17
at styrke beskyttelsen af medlemsstaternes
statsborgeres rettigheder og interesser gennem
indførelsen af et unionsborgerskab

at bevare og udbygge Unionen som et område med
frihed, sikkerhed og retfærdighed, hvor der er fri
bevægelighed for personer, kombineret med passende
foranstaltninger vedrørende kontrol ved de ydre
grænser, asyl, indvandring og forebyggelse og
bekæmpelse af kriminalitet

at opretholde gældende fællesskabsret fuldt ud og
udbygge den med henblik, på at overveje, i hvilket
omfang det eventuelt er nødvendigt at revidere den
politik og det samarbejde, der iværksættes ved denne
traktat, med henblik på at sikre effektiviteten af
Fællesskabets mekanismer og institutioner.

Unionens mål skal gennemføres som foreskrevet i
denne traktat og i overensstemmelse med de
betingelser og efter den tidsplan, som er fastsat heri,
samt under iagttagelse af subsidiaritets-princippet som
defineret i artikel 5 i traktaten om oprettelse af Det
Europæiske Fællesskab.

Artikel 3 EU: EU's institutionelle ramme [tidligere artikel C]

Unionen har en fælles institutionel ramme, som sikrer
sammenhæng og kontinuitet i de foranstaltninger, der
iværksættes for at nå målene, idet gældende
fællesskabsret samtidig overholdes og udbygges.

Unionen påser i særdeleshed, at der er sammenhæng i
hele Unionens optræden udadtil som led i de fælles
politikker for udenrigsanliggender, sikkerhed, økonomi
og udviklings samarbejde. Rådet og Kommissionen har
ansvaret for at sikre denne sammenhæng og
samarbejder med henblik herpå. De varetager inden for
deres respektive kompetenceområder gennemførelsen
af disse politikker.

Velfærdsstaten

Under Schlüter-regeringerne havde stigningen i de velfærdsstatslige ydelser været mindre end tidligere. På sundheds- og uddannelsesområdet var der mellem 1981 og 1992 tale om et udgiftsfald i forhold til BFI (bruttofaktorindkomsten) fra henholdsvis 7 % til 6,2 % og 9,9 % til 7,9 %. Selvom BFI var vokset, havde det givet en del problemer med at få opgaverne løst på et niveau, befolkningen fandt tilfredsstillende. Det gjaldt især for sundhedsområdets vedkommende, hvor Danmark faldt bagud i internationale undersøgelser. Fra 1993 til 2000 blev der tilført sundhedsvæsenet ekstra midler svarende til en årlig realvækst på 2,6 %, således at sundhedsudgifternes andel af de samlede offentlige udgifter nærmede sig 10 % eller mellem 40 og 50 milliarder kroner. I hele perioden 1989-2005 blev nogle få store sygehuse via politiske initiativer gjort større på bekostning af de mindre lokale sygehuse, som fik frataget mange funktioner, samtidig med at deres antal blev reduceret. Selvom der fortsat lød

megen kritik af sundhedsvæsenet, skete der en målbar forbedring målt på fx middellevetid.

Det danske velfærdssystem stod sig godt i internationale sammenligninger. En større OECD-undersøgelse fra 2003 godtgjorde, at der i Danmark var mindre ulighed og færre fattige børnefamilier end i næsten alle andre lande, og at prisen herfor var relativt lav. Befolkningen var også overvejende meget tilfreds med den skattebaserede, offentligt drevne velfærdsstat og afviste for de flestes vedkommende snak om en større privatisering af ydelser inden for sundheds-, social- og uddannelsessektoren. Udlicitering af afgrænsede opgaver vandt dog noget indpas og blev mødt med en vis forståelse.

Der var i politiske kredse en stærk bekymring for, at udviklingen hen imod flere ældre og færre erhvervsaktive ad åre ville umuliggøre adgang til

overførselsindkomster på det nuværende niveau. Det afgørende for det danske velfærdssystem var dog, at arbejdsløsheden forblev lav, og at statsgælden fortsat blev nedbragt. Den kostede ved årtusindskiftet 50 milliarder kroner i renter og afdrag.

Både beskæftigelsen og udlandsgælden blev nedbragt fra 1990'ernes anden halvdel. Den andel af den samlede danske befolkning, som bidrog til nationalproduktet, var på grund af kvindernes indtræden på arbejdsmarkedet steget fra cirka 46 % i 1960 til et stykke over 50 % i 2000. Det gav et bedre forhold mellem forsørgere og forsørgede end i de fleste andre lande i verden.

Grundlæggende forblev det danske velfærdssystem et omfattende offentligt system, der omfordelte store midler mellem næsten alle de danske borgere. Under VK-regeringen blev stigningstakten i de midler, som blev brugt på den offentlige sektor dog søgt dæmpet til 0,5 % om året. Dette ville over en længere årrække føre til en forholdsvis formindskelse af denne og dermed også af det offentlige velfærdssystem over for den private sektor. I 2008 havde private sundhedsforsikringer og private hospitaler antaget et

sådan omgang, at det kom til offentlig drøftelse af, om dette truede den lige adgang til sundhedsvæsenets ydelser.

Film Velfærdsstaten

Selv om skiftende regeringer i 1980'erne og 1990'erne fik nedbragt Danmarks betragtelige udlandsgæld, er den danske velfærdsmodel kommet under pres. I videoen herover fortæller ph.d. Peter Yding Brunbech om velfærdsstatens udvikling og historie i Danmark

Erhvervsudvikling

Andelen af beskæftigede i industrien i forhold til de øvrige sektorer i det økonomiske liv var dalet siden midten af 1960'erne og lå i 1990 på 27,8 %. I 1996 var tallet 26,5 %, og i 2005 under 25%. Den kraftige vækst i den danske produktion, der kunne konstateres fra 1995, skyldtes også overvejende industrien. Samtidig blev industrisektoren kraftigt medvirkende til at opsuge arbejdsløsheden. Af de 30 erhverv, der igennem 1990'erne oplevede størst vækst i beskæftigelsen, lå de 14 i industrien, 13 i de private serviceerhverv, og to inden for den offentlige sektor. Dertil kom bygge- og anlægssektoren, som også var i vækst. Jern- og metalindustrien, fødevareindustrien og den kemiske industri var førende, men IT-produktion pressede sig stærkt på.

I løbet af 1990'erne blev eksporten af IT-produkter mere end firedoblet til i 2000 at udgøre mere end 25 milliarder kroner ud af den årlige eksport på 440

milliarder kroner. Det placerede IT-branchen som Danmarks fjerde mest betydningsfulde eksporterhverv. Generelt skete fremstillingen af produkterne under anvendelse af mere avanceret teknisk udstyr, og arbejdskraften blev uddannelsesmæssigt bedre kvalificeret. Den ufaglærte arbejdskraft fik vanskeligere ved at finde beskæftigelse.

Der foregik en kraftig specialisering i landbruget, således at den enkelte bedrift i højere grad var baseret på en enkelt produktionsgren, typisk plante-, kvæg- eller svineproduktion, og også i dyrebesætningerne så man en kraftig koncentration. Især svinebrugene blev koncentreret, samtidig med at produktionen blev forøget. I 1980 var den samlede svinebestand på 9 millioner, i 1996 var den vokset til 11 millioner, og ved indgangen til 2008 var tallet 13,3 millioner. Det årlige antal svineslagtninger var i 1996 godt 20 millioner, i 2005 rundede den 25 millioner, og stigningen er ifølge

skøn fortsat. Danmark producerede i 2002 omkring to procent af alt svinekød i verden og var den største eksportør.

*Slagterikoncernen
Danish Crowns
slagteri i Horsens*

*Foto: Danish
Crown*

*Slagterikoncernen
Danish Crowns
slagteri i Horsens*

*Foto: Danish
Crown*

Fusioner i erhvervsliv og landbrug

Fra slutningen af 1980'erne blev der gennemført flere store fusioner inden for erhvervslivet. Årsagen var i første omgang udsigten til åbningen af EF's indre marked den 1. januar 1993, senere pressede den globale økonomiske liberaliseringsproces i samme retning.

Bryggeriet Carlsberg styrkede sin i forvejen stærke stilling, indtil det i 1996 havde en hjemmemarkedsandel på 75 %, foruden betydelige aktieposter i de fleste øvrige danske øl- og sodavandsproducenter. Herefter gik det dog tilbage for bryggeriet, som også fik svækket sin internationale stilling.

Luftfartselskabet SAS indledte i 1988 en international ekspansion for at sikre sig en førende international position inden for luftfarten. SAS kom dog allerede i 1991 ud i en krise, som førte til betydelige indskrænkninger og endnu ikke var overvundet i 2008.

I turistbranchen købte rejsebureauet Spies i 1989 konkurrenten Tjæreborg og blev dermed Nordens største rejseselskab. Stillingen holdt dog kun til 1993, da Spies selv blev opkøbt af et interskandinavisk rejseselskab, som igen var et datterselskab af et britisk rejseselskab.

Medicinalfirmaerne Novo og Nordisk Gentofte fusionerede i 1989 under navnet Novo-Nordisk og blev hermed en af verdens største medicinalvarekoncerner, en stilling det lykkedes at fastholde ind i 2000-tallet. Inden for den samme uge foregik også en langtidsholdbar fusion af De danske Sukkerfabrikker, De danske Spritfabrikker og Danisco.

ISS – International Service System – satsede internationalt og klarede efter problemer i 1996 at blive blandt verdens største sikkerheds- og servicevirksomheder.

Under navnet Egmont opstod en stor underholdningskoncern gennem en fusion af bladforlagene Egmont og Gutenberghus samt filmproducenten Nordisk Film.

Inden for den finansielle sektor smeltede bank-, sparekasse-, kredit- og forsikringsvirksomhed sammen. De største, vedvarende virksomheder på området blev Den Dansk Bank fra 1990 og Unibank fra 1991. Begge fusionerede flere gange frem til 2005 – også med banker fra det øvrige Norden – og Unibank skiftede i 2001 navn til Nordea. Nordea var Nordens største bank, Den Danske Bank var Danmarks største. På europæisk plan hørte de dog kun til i mellemstørrelsen.

Privatisering af store offentlige virksomheder førte til skabelsen af nye storvirksomheder. I 1990 blev Postgiro omdannet til aktieselskabet Girobank. Statsanstalten for Livsforsikring blev solgt til forsikringselskabet Baltica, som senere blev opslugt af andre. På telefoniområdet opstod Tele Danmark som en samling af de hidtidige regionale teleselskaber i et privat aktieselskab. I 1996 blev Tele Danmark det eneste danskejede telefirma – fra 2000 kendt som TDC.

Blandt de landbrugsbaserede storvirksomheder fusionerede andelsslagterierne Tulip, Wenbo og Østjyske i 1987 til andelsselskabet Danish Crown, som efterhånden fik opslugt de fleste danske konkurrenter. I begyndelsen af 2000-tallet var selskabet verdens tredjestørste slagteri. Tilsvarende opslugte mejeriselskabet MD Foods fra 1988 næsten alle øvrige. Efter uheldige forretninger blev det i 2000 fusioneret med det svenske Arla og videreført under dette navn.

Antallet af fuldtidslandbrug faldt fra 40.000 i 1985 til 22.500 i 2000. For deltidslandbrug var der tale om en tilbagegang fra 35.000 til 23.400. I 2004 var fuld- og deltidslandbrugenes antal faldet med yderligere 6.000 til 44.000. Nedgangen ramte mindre brug, mens de største blev væsentligt større. En meget kraftig rationalisering blev gennemført, således at landbrugets andel af landets samlede arbejdsstyrke i perioden faldt fra 5 % til under 3 %.

Vækstområder

Den opbygning af det danske motorvejsnet, som var blevet påbegyndt i 1960, blev færdiggjort i 1990'erne. I 1986 blev det besluttet at bygge Storebæltsforbindelsen, der stod færdig i 1998 som en kombination af jernbane- og bilforbindelse via en bro og en tunnel. Mellem 1992 og 2000 blev desuden Øresundsforbindelsen bygget. Ved siden af motorvejene og broerne blev der investeret i hurtigere tog, og resultatet blev en kraftig forøgelse af transporten af mennesker og varer. Det viste sig at føre til en styrkelse af de allerede stærke centre, som var Københavnsområdet, Odense, trekantsområdet Vejle, Fredericia og Kolding, Århus og Aalborg.

For Københavns vedkommende blev den generelle styrkelse af vækstcentrene yderligere befordret af store politisk bestemte investeringer. Københavns forladte havneområder blev bebygget, Ørestaden på Amager blev opført og forbundet med en metro, Kastrup

Lufthavn blev udbygget, Øresundsforbindelsen blev oprettet. Desuden fik en række af statens gamle institutioner i København nye bygninger. I alt var der tale om investeringer ud over det sædvanlige på mindst 50 mia. kr. Planer om at danne et københavnsk-nordsjællandsk-skånsk kraftcenter kaldet Øresundsregionen blev foreløbig ikke rigtig til så meget.

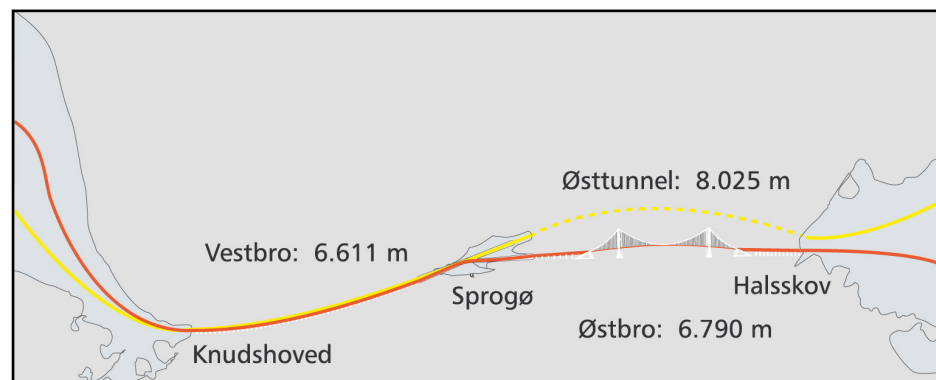
Vækstområderne var i stigende grad baseret på vidensøkonomi, dvs. virksomhed baseret på højt uddannet arbejdskraft. Deres succes afspejlede sig også i befolkningstilvækst og i, at de store detailvarefirmaer slog sig ned her. I den øvrige del af Danmark blev det vanskeligere at klare sig. Landsbyerne blev i højt tempo tømt for erhvervsfunktioner. I 1980 havde 1.750 landsbyer med under 600 indbyggere mindst en butik. I 1999 var der kun butik i 930 landsbyer. Folk havde

fået bedre mulighed for at køre langt efter et stort vareudbud, og det blev udnyttet.

Sprogø og Østbroen

Foto: Sund & Bælt

Storebæltsforbindelsen

Grafik: Sund & Bælt

Sprogø, april 1991

Foto: Sund & Bælt

Tunneludgravning ved Halsskov, januar 1991

Foto: Sund & Bælt

Tunnellen

Foto: Sund & Bælt

Østbroen, april 1999

Foto: Sund & Bælt

*Vestbroen,
Sprogø og
Østbroen*

Foto: Sund & Bælt

Quiz

Her kan du teste din viden om tiden efter den kolde krig. Der er 10 spørgsmål i quizzen, og alle svarene kan findes i denne bog. Vælg "Tjek svar" efter hvert spørgsmål, og se til sidst, hvor mange rigtige svar du har fået i alt. God fornøjelse!

Question 1 of 10

Berlinmurens fald i 1989 betød sammen med nedrustningsaftaler mellem USA og Sovjetunionen, at den kolde krig sluttede. Officielt skete det i 1990 på et møde i Konferencen om Europæisk Sikkerhed og Samarbejde (CSCE), der fandt sted i hvilken by?

- A. New York
- B. København
- C. London
- D. Stockholm

Check Answer

Læs mere på danmarkshistorien.dk

Artikler

[Anders Fogh Rasmussen, 1953-](#)

[Dansk Folkeparti](#)

[Den danske deltagelse i Irak-krigen, 2003-2007](#)

[EF- / EU-modstand i Danmark](#)

[Fra andelsmejerier til Arla Foods 1882-2012](#)

[Fra andelsslagterier til Danish Crown 1887-2012](#)

[Poul Nyrup Rasmussen, 1943-](#)

[Poul Schlüter](#)

[Sikkerhed og udviklingspolitik efter 2001](#)

[Storebæltsforbindelsen](#)

[Tamilsagen 1986-1995](#)

[Udlændingelove 1983-2002](#)

Kilder

[Statsminister Poul Schlüters 'gulvtæppetale' 25. april 1989](#)

[EM-finalen i fodbold 26. juni 1992](#)

['Det nationale kompromis' 27. oktober 1992](#)

[Udtalelse af statsminister Poul Nyrup Rasmussen i anledning af terrorangrebet på USA 11. september 2001](#)

[Pressemøde vedrørende Irak 21.03.03](#)

[Brevveksling mellem 11 ambassadører og Anders Fogh Rasmussen 2005](#)

[Muhammed-krisen: Anders Fogh Rasmussens interview til Al Arabiya 2006](#)

Temaer

[Danmarks medlemskab af EF og EU](#)

[Folketingsvalg siden 1953](#)

[Terrorlove og Muhammedkrise](#)

[Velfærdsstaten og de universelle rettigheder](#)

Periodekapitlet

Læs denne e-bogs tekst på danmarkshistorien.dk:

[Efter den kolde krig, 1989-2008](#)